

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Bosnien och Hercegovina – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2018

I. SAMMANFATTNING

Bosnien och Hercegovina har ett i huvudsak bra ramverk av olika lagar till skydd för de mänskliga rättigheterna. Landet har i strid med Europadomstolens avgöranden dock inte vidtagit nödvändiga åtgärder för att ändra konstitutionen så att andra folkgrupper än de konstituerande (bosniaker, bosnienserber och bosnienkroater) ska kunna väljas till presidentrådet och till parlamentets överhus. Landets komplexa och starkt decentraliserade styrelseskick innebär att antagande, genomförande och övervakning av lagstiftning om mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer är komplicerat, tungrott och inte sällan blockeras med hänvisning till någon av de konstituerande folkgruppernas intressen.

Det förekommer att rättsstatens institutioner utsätts för tryck, även från politiskt håll. Viktiga avgöranden av Europadomstolen och konstitutionsdomstolen efterlevs inte och trotsas i vissa fall öppet.

Förhållanden i många häkten och fängelser fortsätter att vara undermåliga. Utrymmet för journalister och aktivister i civilsamhället att verka kringskärs alltjämt av hat och hot. Media följer till stor del etniska linjer och lider av politisering och brist på transparens i ägandet. Korruption och nepotism förhindrar ett bredare genomslag för en rättvis och sund myndighetsutövning.

Krigets faser påverkar mer än 20 år efter fredsavtalet fortfarande människors levnadsförhållanden. Cirka 84 500 personer är alltjämt registrerade som internflyktingar och 7 000 personer lever ännu i

tillfälliga förläggningar. Den etniska segregeringen som orsakades av kriget har befasts med åren och försvårat folkgrupper i minoritets åtnjutande av rättigheter. Förhärlikande av dömda krigsförbrytare av den egna etniciteten förekommer, även på hög politisk nivå. Många förövare av lägre rang under kriget är fortfarande ostraffade trots vissa framsteg i ansvarsutkrävande. Många brottsoffer, inklusive kvinnor som utsattes för våldtäkt och annat sexuellt våld, har ännu inte fått upprättelse.

Jämställdhet prioriteras inte politiskt och efterlevnaden av lagstiftningen är bristfällig, inte minst för det utbredda våldet i hemmet. Romer är fortsatt mycket utsatta och marginaliserade.

Viss positiv utveckling har skett under de senaste åren. Viktiga ändringar i antidiskrimineringslagen har inneburit stärkt skydd för särskilt utsatta grupper. Attacker mot religiösa byggnader rapporteras ha minskat. Kontakterna mellan civilsamhället och ministerrådet har reglerats.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Enligt Europarådets kommission för demokrati genom lag (Venedigkommissionen) är Bosnien och Hercegovinas rättssystem det mest komplexa och decentraliserade i Europa, med fyra rättssystem som har utvecklats parallellt (ett på statsnivå, ett i vardera entiteten och ett i det autonoma Brčko-distriktet). På statlig nivå finns endast en konstitutionsdomstol (med en andel internationella domare) samt en statsdomstol och åklagarkammare som hanterar mer omfattande fall av krigsförbrytelser, korruption och organiserad brottslighet. En stor del av lagstiftningen härrör från Jugoslavientiden och från lagar utfärdade av det internationella samfundets Höge representant, vilket bidrar till ytterligare komplexitet.

Allmänhetens förtroende för rättsväsendet är mycket lågt. Politisk inblandning som utmanar domstolars och åklagares självständighet, oberoende och opartiskhet förekommer, inte sällan med etniska förtecken. Fokus på de tre konstituerande gruppernas rättigheter i samhället drivs av en nationalistisk agenda hos ledande politiska partier och får återverkningar på flera statsbärande institutioner. Detta har särskilt allvarliga konsekvenser för rättsväsendet och Bosnien och

Hercegovina föll sex platser från 2016 till 2017 i *World Justice Projects Rule of Law Index* till plats 56 med ett värde på 0,53. Det politiska ledarskapet i Republika Srpska har under 2017–2018 fortsatt sina attacker på de statliga domstolarnas integritet, bland annat genom att öppnet trotsa konstitutionsdomstolens avgörande om att firandet av den 9 januari som entitetens nationaldag är diskriminerande.

High Judicial and Prosecutorial Council (HJPC) är den statliga domstols- och åklagarmyndigheten. Bland annat utser myndigheten domare och åklagare samt tar emot klagomål mot och har mandat att suspendera dessa. Ett 30-tal disciplinärenden handläggs av myndigheten per år. I oktober 2017 antog HJPC slutsatser om parlamentets möjligheter att avskeda domare utan att iaktta disciplinära procedurer, vilket skulle strida mot skyddet för rättsväsendets integritet. Efter omfattande kritik från bland andra EU drogs slutsatserna tillbaka. Domstolarna är mycket överbelastade. Det finns i dagsläget omkring två miljoner olösta fall, varav 1,7 miljoner rör oreglerade skulder. År 2017 var handläggningstiden per fall i snitt 474 dagar. Såväl Europadomstolen som konstitutionsdomstolar i landet har i ett flertal fall funnit kränkningar av rätten till prövning utan oskäligt dröjsmål. Effektiva medel för verkställande av civilrättsliga domar saknas.

Politiker anklagas inte sällan, av såväl allmänheten som civilsamhällesorganisationer och internationella organisationer, för maktmissbruk och korruption men ytterst få fall leder till åtal, än mindre fällande domar. Landet föll i *Transparency International's* korruptionsindex år 2017 till plats 91 (från plats 83 år 2016) med ett värde på 38/100. Mutor och felaktiga betalningar är till exempel vanligt förekommande i kontakt med skatteverken, polisen och i den offentliga servicesektorn. Det saknas effektiv övervaknings- och utredningskapacitet för maktmissbruk och korruption. Detta gäller inte minst för offentliga företag och upphandling, även om särskilda åklagarkammare etablerats på statlig nivå och i Republika Srpska. Viss lagstiftning finns vidare till skydd för visselblåsare. Den statliga anti-korruptionsmyndigheten har ett svagt förebyggande och samordnande mandat och saknar tillgång till andra myndigheters databaser. Ett antal rekommendationer av Europarådets grupp av stater mot korruption har

ännu inte genomförts, särskilt vad gäller finansiering av politiska partier och jäv. En statlig lag mot jäv har ännu inte kunnat antas.

Rättssäkerhet

Bosnien och Hercegovinas konstitution ger ett omfattande skydd för individen, särskilt vad gäller medborgerliga och politiska rättigheter. Enligt konstitutionen är Europakonventionen direkt tillämplig i landet och har företräde framför all annan lagstiftning. Landets komplexa rättssystem bidrar dock till hinder för ett fullt genomförande av de mänskliga rättigheterna över hela landets territorium.

Konstitutionen fastställer bland annat rätten till en opartisk prövning i civil- och brottmål, men det förekommer att politiska partier och organiserad brottslighet influerar rättssystemet, både på entitets- och statlig nivå. Lagen föreskriver att den anklagade har rätt att betraktas som oskyldig tills motsatsen bevisats, rätt att utan dröjsmål informeras om anklagelserna och rätt till en rättvis och öppen rättegång. Vid allvarliga brott har den anklagade även rätt till en försvarsadvokat betald med allmänna medel. I de flesta fall respekteras dessa rättigheter. Den statliga konstitutionsdomstolen kom 2017 fram till att vissa bestämmelser i straffprocessbalken om tvångsmedel såsom avlyssning och beslag stred mot konstitutionen. Frågan kunde inte lösas under 2017–2018, vilket gör att enskilda kan utsättas för tvångsåtgärder med oklart stöd i lag. Systemet med fri rättshjälp är under uppbyggnad.

I allt väsentligt saknas det inom rättsväsendet särskild kompetens för att utreda och lagföra sexuella och könsbaserade övergrepp vilket gör att kvinnor och hbtq-personer inte sällan får svårare att hävda sin rätt. En fristående ombudsmannaorganisation som utses av en parlamentarisk kommitté tar emot enskilda klagomål om kränkningar och kan utfärda icke-bindande rekommendationer. Platserna i institutionen fördelas jämnt mellan de tre konstituerande folkgrupperna (andra folkgrupper kan inte utses). Ett flertal internationella övervakningsinstitutioner har rekommenderat att institutionen ska stärkas och ges befogenhet att företräda offer i domstol i diskrimineringsfall.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Den Internationella krigsförbrytartribunalen för forna Jugoslavien (ICTY) avvecklades vid utgången av 2017 och kvarvarande mål har överförts till Mekanismen för de internationella tribunalerna. Under de senaste åren har ett antal större mål avgjorts av ICTY, till exempel mot bosnienserberna Radovan Karadžić och Ratko Mladić samt bosnienkroaten Jadranko Prlić med flera. Ett antal mål på lägre nivå har överförts till statsdomstolen. Efter påtaglig eftersläpning har åtal väckts för alla dessa mål. Totalt närmare 200 mål har avgjorts av statsdomstolen. Många förövare av lägre rang är dock fortfarande ostraffade och många brottsoffer har ännu inte fått gottgörelse. Utmaningar kvarstår för en effektiv fördelning av mål och tillförsäkrande av skydd för brottsoffer och vittnen i alla rättssystem i landet. Utlämning av eftersökta misstänkta mellan länderna i regionen förhindras av att det saknas utlämningsavtal för egna medborgare. Ifrågasättande av domstolars avgöranden och förhärlikande av dömda krigsförbrytare av den egna etniciteten förekommer även på hög politisk nivå, vilket manifesterades bland annat i reaktionerna på ICTY:s senaste domar. Till exempel hyllades Mladic av presidenten i Republika Srpska Milorad Dodik. På liknande sätt försvarades Prlic av den bosnienkroatiska ledamoten i presidentrådet Dragan Covic med flera.

Endast ett fåtal av de uppskattningsvis 20 000 kvinnor som utsattes för våldtäkt och annat sexuellt och könsbaserat våld under kriget har fått upprättelse och gottgörelse i rättsprocesser. Slutliga avgöranden begränsar sig ännu till 13 fall. Drygt hundra fall är under utredning. Brottsoffer och barn födda efter krigstida våldtäkt fortsätter att utsättas för stark stigmatisering. I de flesta fall behöver brottsoffer driva separata civilrättsliga skadeståndsmål, vilket kräver avidentifiering av offret och riskerar att bli kostsamt för denne. FN:s mänskliga rättighetskommitté har uttryckt oro att landet ännu inte antagit en föreslagen lag om rättigheter för tortyroffer, landsomfattande program för skadestånd till offer för konfliktrelaterade sexuella övergrepp samt en strategi för övergångsrättvisa. Krigsveteraner ges större möjligheter att få ersättning än krigsoffer och ersättningen skiftar i olika delar av landet. Det finns farhågor att icke-serbiska offer diskrimineras genom Republika Srpskas i december 2017 antagna lag om skydd för krigstida tortyroffer.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Bosnien och Hercegovinas styrelseskick är starkt decentraliserat. Landet är uppdelat i de två entiteterna Federationen och Republika Srpska samt det autonoma distriktet Brčko. Federationen är i sin tur uppdelad på tio kantoner. Republika Srpska är dominerat av bosnienserber medan Federationen domineras av bosniaker och bosnienkroater. Brčko-distriktet är multietniskt och direkt underställt den statliga nivån. Statens konstitution var ursprungligen en bilaga till det fredsavtal som förhandlades fram i Dayton 1995 och utformades i huvudsak för att få stopp på kriget, inte för att bygga en väl fungerande stat. Konstitutionen innebär att många samhällsfunktioner faller under entiteternas, kantonernas och det autonoma distriktets ansvarsområden. Den statliga politiska makten är svag och har i huvudsak endast mandat på det utrikespolitiska och finanspolitiska området. I övrigt har den statliga regeringen – ministerrådet med en ordförande och nio ministrar – närmast bara en samordnande roll. Ett trehövdat presidentråd väljs också i samband med allmänna val: En bosniak och en bosnienkroat väljs från Federationen och en bosnienserb från Republika Srpska. Hela det politiska systemet är uppdelat efter de tre konstituerande folken, vilket i vissa avseenden är diskriminerande.

Det internationella samfundet har fortfarande inflytande över Bosnien och Hercegovinas politik. Fredsavtalets (Daytonavtalet) efterlevnad övervakas i de militära delarna av en EU-styrka (EUFOR Althea) och i de civila delarna med hjälp av en Hög representant som får sitt mandat från ett råd (*Peace Implementation Council*) bestående av företrädare från det internationella samfundet. Den Höge representanten har mandat att införa och ändra lagstiftning samt att avskeda politiker och tjänstemän som saboterar fredsavtalet (dessa så kallade Bonn-befogenheter har dock inte använts sedan ett antal år). Landets styre har därmed alltjämt vissa inslag av ett slags protektorat.

Allmänna val hålls i landet vart fjärde år. Då väljs representanterna i det trehövdade presidentrådet, ledamöterna i parlament på statlig, entitets- och kantonal nivå samt presidenten i Republika Srpska. Regeringar bildas

på respektive nivå utifrån valresultatet. Lokalval hålls också vart fjärde år men två år från det allmänna valet. De senaste lokalvalen hölls i oktober 2016. Valdeltagandet har de senaste två valen legat kring 52–56 procent och har varit något högre i Republika Srpska än i Federationen. Allmänna val hålls i oktober 2018. Sedan konstitutionsdomstolen 2017 satt vissa bestämmelser i vallagen rörande etnisk representation i Federationens folkförsamling ur spel fanns farhågor om genomförandet av resultatet av valet i dessa delar.

Enligt de internationella organisationer som har bevakat valen i landet har de genomförts på ett i huvudsak transparent och demokratiskt sätt. Rapporter om valfusk och enstaka våldsamheter har dock förekommit. Det har förekommit rapporter om köp av röster och oegentligheter vid lokala valstationer med bland annat inkorrekta röstlängder. I Mostar har lokalval inte hållits sedan 2008 på grund av konflikten mellan bosniaker och bosnienkroater. Vissa åtgärder har vidtagits för att stärka den centrala valkommissionens övervakning av partifinansiering, men enligt bedömare från civilsamhället är åtgärderna otillräckliga och sanktionerna för svaga. I Göteborgs universitets *Varieties of Democracy*-rapport 2018 ligger landet på plats 115 i *liberal democracy index*, 128 i *electoral democracy index* och 57 i *egalitarian component index*.

Representationen av kvinnor i de politiska partierna är begränsad, särskilt på högre poster. Enligt vallagen ska minst 40 procent av vallistorna bestå av det underrepresenterade könet. I folkvalda församlingar på stats- och entitetsnivå är andelen kvinnor dock endast kring 20 procent. Av landets borgmästare är 3,5 procent (fem av 146) kvinnor. Endast två av tio medlemmar i ministerrådet är kvinnor.

Det civila samhällets utrymme

Landets komplexa politiska och administrativa struktur försvårar framväxten av ett starkt och integrerat civilsamhälle. Harmoniserad lagstiftning saknas. År 2017 ingicks ett samarbetsavtal mellan ett 70-tal civilsamhällesorganisationer och ministerrådet vilket kan förbättra den utvecklade och slumpmässiga dialogen med beslutsfattare. Finansiering av civilsamhället med allmänna medel är fortsatt godtycklig. Störst bidrag får idrottsföreningar och organisationer för krigsveteraner.

Under 2017–2018 har attacker och hot mot aktivister rapporterats, i vissa fall så allvarliga att omlokalisering behövt ske. Sådana attacker och hot har sällan utretts eller prövats rättsligt. År 2016 införde nationalförsamlingen i Republika Srpska en lag om allmän fred och ordning, där internet och sociala nätverk omfattas i definitionen av ”offentligt utrymme/allmän plats”. Lagen öppnar upp för möjligheten att åtala individer för aktiviteter på internet. Ett annat lagförslag, som syftade till att definiera utlandsfinansierade organisationer som ”utländska enheter” har under 2018 återigen kommit att föreslås av regeringen i Republika Srpska.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Omkring 31 500 personer rapporterades saknade efter kriget 1992–1995. Cirka 75 procent av dessa har kunnat identifierats. Fortfarande saknas dock uppskattningsvis 7 000–8 000 människor efter kriget. Det statliga Institutet för försvunna fortsätter arbetet med identifiering, särskilt med inriktning på de 3 000 kvarlevor som förvaras på landets bårhus. Den fond för familjer till saknade som etablerats genom lagen om saknade har ännu inte tillräckliga medel för att vara operationell.

Det finns tre separata kriminalvårdssystem i landet.

Fängelseförhållandena är fortsatt undermåliga. Europarådets kommitté för förhindrande av tortyr noterade i sin senaste rapport från 2015 livshotande vanvård, illa fungerande sjukvård och våld, både från personalens sida och mellan de intagna. Förhållandena har inte förbättrats nämnvärt sedan dess. Ungdomsbrottslingar riskerar fortfarande att komma i kontakt med vuxna fångar, speciellt i häktet och i förvaret på polisstationer, medan åtskillnaden på fängelserna har förbättrats. Det förekommer uppgifter om polisvåld, främst i samband med gripande, under transporter eller när den misstänkte förhörs på polisstationen. FN:s kommitté mot tortyr utfärdade 2017 rekommendationer med uppmaning att tillse att frihetsberövade omedelbart efter gripandet ges möjlighet till oberoende läkarundersökning samt att landet ska utse en nationell tortyrförebyggande mekanism. Fullt självständiga organ för klagomål mot polisen har ännu inte etablerats.

Bosnien och Hercegovina är ursprungs-, genomfarts- och destinationsland för människohandel i form av utnyttjande av arbetskraft, sexuellt utnyttjande, tiggeri och tvångsäktenskap. *Global Slavery Index* 2018 uppskattar att 12 000 personer i landet lever i någon form av modernt slaveri, 80 procent av fallen rör kvinnor och flickor. Romer är överrepresenterade i statistiken och av dessa är många minderåriga. Den straffrättsliga regleringen av människohandel är inte harmoniserad på statlig och entitetsnivå.

Dödsstraff

Dödsstraff avskaffades helt 2001 på statsnivå. Republika Srpska har kvar dödsstraffet i konstitutionen men i brottsbalken anges ingen tillämpning.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Inga fall av politiskt motiverade frihetsberövanden eller inskränkningar i rörelsefriheten rapporterades under 2017–2018. Fortfarande finns ungefär 8 600 aktiva minfält i landet vilket begränsar rörelsefriheten för mer än en halv miljon människor som bor i närheten. Hundratals personer har avlidit och tusentals skadats i minolyckor sedan kriget.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Lagar som reglerar yttrande-, press- och informationsfrihet håller god standard men tillämpningen är ojämn. Landet har väl utvecklade mekanismer för mediernas självreglering med ett pressråd som kan ta emot klagomål och en myndighet för kommunikationsreglering som ansvarar för licenser och sändningstillstånd. Journalister utsätts ofta för hat, hot (även dödshot) och politisk påverkan, mediernas oberoende kan ifrågasättas och tillgången till information är begränsad. Allt detta leder till en omfattande självcensur i mer känsliga ämnen. Liksom andra länder har Bosnien och Hercegovina sett en ökning av hot och hat på internet, inte sällan framförda anonymt. Enligt landets journalistförbund väcktes mellan åren 2006 till 2015 åtal i endast cirka 25 procent av rapporterade brott mot journalister. Det förekommer att politiker och andra ledare stämplar kritik som hatbrott eller till och med landsförräderi. Journalister stäms i ökad utsträckning i domstol, ofta med mycket höga skadestånd som resultat, även om förtalsbrottet som sådant har avkriminaliserats.

Utbudet av massmedia och rapportering i medierna följer till stor del etniska linjer. Regleringen av finansiering av medier är bristfällig och ägarskapsförhållanden oklara. Lokalmedia finansieras genom kommuners och kantoners budgetar och står under starkt politiskt inflytande. Regeringen i Republika Srpska finansierar både allmän och privat media. De tre statliga public service-kanalernas oberoende är inte säkrat. Politiska tillsättningar av chefer och brist på hållbar finansiering gör att kanalerna inte klarar sina uppdrag. Landet rankas på plats 62 av 180 i *Reportrar utan gränsers* pressfrihetsindex 2018. Enligt ombudsmannainstitutionen för mänskliga rättigheter varierar möjligheten att få handlingar utlämnade starkt från myndighet till myndighet.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfrihet är garanterad i lag och respekteras generellt av regeringarna även om vissa civilsamhällesorganisationer rapporterar om svårigheter vid registrering. Regleringen av mötesfriheten är fragmentiserad med tolv olika lagar i entiteterna och distriktet. Långa och byråkratiska procedurer för registrering av föreningar på statlig nivå väcker frustration bland civilsamhällesorganisationerna. En hbtq-organisation förvägrades registrering så länge ordet queer fanns med i namnet. Enligt *Civil Rights Defenders* ökade kränkningarna av mötesfriheten i landet under 2017.

Vid flera tillfällen har människorättsaktivister begränsats genom övervakning av sociala medier för att förhindra mobilisering. Inlägg på sociala medier har också använts som bevisning för att väcka åtal mot aktivister. En protestmarsch för hbtq-personers rättigheter i Sarajevo i maj 2017 fick ställas in eftersom tillstånd inte utfärdats. En ny lag om ordning på allmän plats antogs i Republika Srpska 2016 som även innefattar sociala medier i begreppet allmän plats. Även i Federationen har lagar antagits i ett antal kantoners som begränsar mötesfriheten.

Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfrihet är garanterad i lag och lagstiftningen för registrering av trossamfund liknar den för civilsamhällesorganisationer. Enligt lagen kan en grupp på minst 300 vuxna medborgare registrera ett samfund eller kyrka genom en skriftlig ansökan till Justitiedepartementet. Övergrepp

och diskriminering enligt etnoreligiösa linjer inträffar enligt *Civil Rights Defenders* dagligen och tar sig uttryck i hatpropaganda, fysiskt våld och förolämpande graffiti. Det interreligiösa rådet har emellertid rapporterat att attacker mot religiösa byggnader minskat väsentligt under de senaste åren. Representanter för den muslimska församlingen har kritiserat beslutet av HJPC att förbjuda anställda inom rättsväsendet att bära religiösa symboler, inklusive huvudduken hijab.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Bosnien och Hercegovina har ratificerat ILO:s åtta kärnkonventioner. Rätten till facklig anslutning och strejk stadgas i lagar på entitetsnivå men kontrollen av efterlevnaden är svag och det rapporteras att fackligt anslutna hotats med uppsägning på grund av sitt fackliga engagemang, trots att detta är straffbart. Fackföreningarnas oberoende från den politiska makten varierar. Barnarbete är förbjudet enligt lag och minimiåldern för anställning är 15 år. Många minderåriga på landsbygden assisterar dock familjen med jordbrukssysslor.

Diskriminering och segregering av olika slag på arbetsmarknaden – inte minst utefter etniska linjer – är ett utbrett problem. Nepotism och diskriminering av kvinnor är vanligt förekommande. Chefspositioner i offentligägda företag innehas sällan av kvinnor. Enligt siffror från 2016 från myndigheten för arbete och anställning hade 41 procent av landets kvinnor en inkomstbringande sysselsättning, varav majoriteten arbetar inom servicesektorn. Båda entiteterna antog nyligen nya arbetsmarknads-lagar. Arbetslösheten i landet är utbredd. Statistik från den statliga statistikbyrån som tar hänsyn till förekomsten av grå arbetskraft och följer ILO:s och Eurostats riktlinjer visar att arbetslösheten i uppgår till cirka 25 procent. Enligt ILO:s senaste uppskattning är arbetslösheten bland kvinnor 29,9 procent och för män 22,8 procent.

Ungdomsarbetslösheten är med cirka 46 procent bland de högsta i Europa, men är lägre bland bättre bemedlade ungdomar. Enligt ILO uppgår den informella sektorns andel av totala anställningar till 30 procent. Opinionsundersökningar visar att socialt kapital och politiska

kontakter hos ungdomar anses som de allra viktigaste faktorerna för att få ett jobb. Många unga väljer att emigrera till främst EU-länder för att söka arbete. Arbetslösheten och den sociala utsattheten är mycket stor hos den romska befolkningen.

Entiteternas lagstadgade minimilöner ligger mellan cirka 1 750 och 1 850 svenska kronor. En arbetsvecka ska enligt lagen vara 40 timmar med maximalt åtta timmars övertid. Minst nio dagars semester och 30 minuter rast per dag är lagstadgat. Koncept såsom företags miljömässiga och sociala hållbarhet är alltså relativt okända i näringslivet.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Bosnien och Hercegovinas sjukvårdssystem är uppdelat mellan entiteterna och kantonerna. Överlag är det svårt att få grundläggande vård, specialistvård, och i vissa fall medicin, utanför de större städerna. Medellivslängden i landet är 77 år (en ökning med nästan sju år sedan 1990) – 80 år för kvinnor och 74 år för män. Barnadödligheten och mödradödligheten är relativt låg med fem på 1 000 barn respektive elva mödrar per 100 000 födselar.

Vissa vårdcentraler anställer endast personal som tillhör den etniska majoriteten i området och skyltar med nationalistiska symboler. Detta resulterar i att folkgrupper i minoritet i dessa områden söker sig till sjukvård i andra orter där de tillhör majoritetsbefolkningen. Den romska minoriteten är särskilt utsatt och har klart sämst tillgång till sjukvårdssystemet. Barnadödligheten för romer är fyra gånger högre än övriga befolkningen.

Enligt *International Planned Parenthood Federation* är tillgången till preventivmedel för kvinnor begränsad. Det är endast gynekologer som kan skriva ut preventivpiller och kostnaderna är höga. Endast tolv procent av kvinnorna använder moderna preventivmedel. Abort är lagligt under de första tio veckorna av graviditeten men tillgängligheten till säker abort är begränsad. Medicinsk abort är till exempel inte tillgänglig. Sex- och samlevnadsundervisningen skiljer sig mellan entiteter och kantoner. Det är helt upp till det lokala styret om och hur mycket sådana frågor diskuteras i skolan.

En stor hälsofara är den kraftigt förorenade luften i storstäderna, som sedan länge är ett problem. Enligt Världshälsoorganisationen är Bosnien och Hercegovina ett av de länder i världen med högst andel dödsfall orsakade av förorenad luft. Lagar som reglerar utsläpp och certifikat för tillstånd att sälja produkter som bidrar till förorening av luften finns. Miljöfrågor är dock inte politiskt prioriterade, det är bristfällig tillsyn och påföljderna är ringa.

Många invånare är traumatiserades av kriget på 90-talet. Den psykiatriska vården har varit bristfällig men kommit att förbättras med öppnande av ett flertal specialistkliniker. Brister kvarstår i det rättsliga ramverket och förhållandena inom psykiatrisk tvångsvård vilket har påtalats av bland annat FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättningar.

Rätten till utbildning

Grundskolan i Bosnien och Hercegovina är obligatorisk och avgiftsfri. Eleverna får dock köpa böcker på egen hand, med undantag för familjer med svåra ekonomiska förhållanden eller som tillhör en nationell minoritet. Det är endast i Brčko-distriktet som man förser alla elever med böcker och fri transport till skolan. Enligt folkräkningen från 2013 som publicerades 2016 är cirka tre procent av befolkningen – flest kvinnor och flickor – illitterata. Unesco:s senaste statistik för 2016 visar att 99 procent av barnen slutför grundskola. Enligt uppskattningar går dock endast 15 procent av de romska barnen i landet något av utbildningsstegen och nästan ingen går i gymnasium och uppåt.

Landet har en decentraliserad utbildningsstruktur med skilda läroplaner med bland annat olika språk-, religion- och historieundervisning, inklusive skilda beskrivningar av kriget på 90-talet. ”Två skolor under ett tak” syftar till etnisk segregering av eleverna, som inte är ovanlig i landet. Bosniakiska och bosnienkroatiska elever har lektioner i samma skola men är fysiskt separerade och följer olika läroplaner. I dagsläget finns 32 skolor i landet som är baserade på systemet, trots att högsta domstolen i Federationen 2014 beslutat att systemet var diskriminerande. Europarådets kommission mot rasism och intolerans (ECRI) har 2017 konstaterat att landet inte genomfört en enda av ECRI:s tidigare

rekommendationer för att stoppa segregeringen i undervisningen. Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter uttryckte 2017 allvarlig oro med anledning av att det för första gången i landet på 15 år i Jajce i kantonen *Central Bosnia* gjordes ett försök att starta en ny segregerad skola. Åtgärden ledde under 2017 till protester från elever och föräldrar vilket temporärt stoppat segregeringen. Ett positivt steg togs av regeringen i Federationen i september 2017 när regeringen gav stöd till ett förslag om att förbjuda etniskt segregerade skolor. Lagstiftningen har dock ännu inte antagits.

Sedan en revidering av Republika Srpskas läroplan gjordes 2014–2015 föreskrivs att det språk som tidigare benämndes som ”bosniska” nu ska kallas ”bosniakiska” eller ”det bosniakiska folkets språk”, vilket kopplar språket närmare etniciteten. I de kommuner som har börjat tillämpa lagen har många bosniakiska elever bojkottat skolorna.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Bosnien och Hercegovina rankades i UNDP:s index över mänsklig utveckling från 2016 som 81 av 188 länder. Förmögenhetsskillnaderna i landet är stora. Tillgången till rent vatten bedöms vara hög i såväl städer (90 procent) som på landsbygden (83 procent). Endast 48 procent har dock tillgång till avloppssystem (30 procent på landsbygden). Mindre än tre procent av det uppsamlade avloppsvattnet renas. Många av landets romer upplever sämre levnadsstandard, inte sällan i boenden utan vatten och elektricitet.

Rätten för flyktingar och internflyktingar att återvända till sina hem efter kriget regleras bland annat i Daytonavtalet och har varit en mycket viktig fråga sedan krigsslutet. Fortfarande finns 84 500 internflyktingar i landet varav ungefär 7 000 ännu bor i tillfälliga förläggningar. EU-kommissionen har 2018 noterat vissa framsteg i återvändandes möjligheter att återfå egendom, men kompensation för skadad egendom, tillgång till sjukvård, utbildning, socialt skydd och arbete kräver stärkta insatser. Återvändande till områden som blivit etniskt rensade upplever diskriminering och attacker på sin egendom. På grund av inte minst brist på dokumentation har romer särskilda problem att återfå egendom som förlorats under kriget.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Kvinnors lika rättigheter föreskrivs i lagen om jämställdhet som avser att garantera jämställdhet och lika möjligheter inom alla samhällsområden. En jämställdhetsmyndighet bevakar kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. En ny *Gender Action Plan* har tagits fram för perioden 2018–2022. Lagstiftningen för jämställdhet är adekvat men det finns brister i genomförandet och frågan är inte högt upp på den politiska dagordningen. Jämställdhetsanalyser genomförs sällan trots att de är lagstadgade.

I Federationens lag anges särskilt att diskriminering på grund av civilstatus, familjeangelägenheter och graviditet är förbjudet. När det gäller föräldraledighet skiljer sig villkoren åt både mellan entiteterna och mellan kantonerna i Federationen. Män står för den absoluta merparten av egendomsinnehav i landet. Det är till exempel vanligt förekommande att det är mannen i familjen som står som registrerad fastighetsinnehavare av familjens gemensamma bostad.

Våld i hemmet och könsbaserat våld är kriminaliserat men ses alltjämt som en familjeangelägenhet. Närmare hälften av alla kvinnor över 15 år uppger att de har utsatts för psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld. Ändå är det bara 5,5 procent som anmäler händelsen eller ber om socialt stöd. Enligt EU-kommissionens senaste framstegsrapport är lagstiftningen i landet ännu inte till fullo i enlighet med konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet och de flesta skyddsboenden är underfinansierade. En handlingsplan har utarbetats av den statliga jämställdhetsmyndigheten för att genomföra konventionen. Ministerrådet antog i augusti 2018 en ny handlingsplan för kvinnor, fred och säkerhet 2018–2022.

Barnets rättigheter

Barn som saknar föräldrars omsorg placeras fortfarande på institutioner. Antalet barn på vårdhem fördubblades under perioden 2009 till 2015. Våld i uppfostringssyfte är vanligt förekommande. Barna inom familjen är förbjudet i Republika Srpska men inte reglerat på nationell nivå eller i

Federationen och Brčko-distriktet. Det förekommer att barn utsätts för människohandel, både för sexuellt utnyttjade och för organiserat tiggeri. Under kriget på 90-talet användes tusentals barn för militära ändamål. Idag förekommer inte barnsoldater i landets väpnade styrkor och sådan rekrytering är kriminaliserat i hela landet. Det finns ännu ingen lag mot sexuell exploatering av barn. Barnäktenskap förekommer. Enligt amerikanska utrikesdepartementets rapport om mänskliga rättigheter 2017 tvingas romska flickor, så unga som tolv år, in i äktenskap och slavarbete. Barn under 14 år vid tidpunkten för brottet kan inte hållas straffrättsligt ansvariga.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Etnonationalistiska politiker cementerar den etniska åtskillnad som var ett resultat av 90-talets krig och tar därvid stöd av det konstitutionella system med tre konstituerande folkgrupper som förstärktes med Daytonavtalet. De tre konstituerande folkgrupperna bosniaker, bosnienkroater och bosnienserber – som samtliga i olika områden i landet är i minoritet – har särskilda rättigheter enligt konstitutionen. Efterlevnad av dessa rättigheter är varierande på entitets- och kantonnivå. Till exempel erkänns i två kantoner bosnienserber inte som konstituerande folkgrupp. I Republika Srpska upplever många bosniaker och bosnienkroater diskriminering.

Förutom de konstituerande folkgrupperna finns i landet 17 officiella nationella minoriteter som ges rätt till skydd för kulturella, religiösa, utbildningsmässiga, sociala, ekonomiska och politiska rättigheter. Dessa saknar den konstitutionella ställning och många av de politiska rättigheter som tillkommer de konstituerande folken och utesluts från viktiga politiska och offentliga institutioner. Europadomstolen har kommit fram till att konstitutionens regler om landets presidentråd och folkförsamling strider mot de mänskliga rättigheterna då endast vissa etniska grupper kan väljas till dessa. Detta har ännu inte föranlett några åtgärder i landet. Hatbrott förekommer och berör både minoritetsgrupper och de tre konstituerande befolkningsgrupperna; ett hundratal fall per år rapporteras av organisationen för säkerhet och samarbete i Europa. Återvändande är speciellt utsatta. Under lokalvalen förekom hatbrott i media.

Romer utgör den största minoriteten och är den mest ekonomiskt, socialt och politiskt marginaliserade gruppen i landet. De lider av brist på åtnjutande av en lång rad mänskliga rättigheter, garanterade enligt den bosniska konstitutionen, särskilt när det gäller landrättigheter, tillgång till välfärdssystemet, utbildning och anställning. Viss förbättring har skett för att minoritetsgrupperna – som beräknas uppgå till cirka fem procent av befolkningen – ska få större inflytande i det offentliga livet. Rådsförsamlingar för nationella minoriteter finns nu i parlament på stats- och entitetsnivå. En romsk styrelse har etablerats i det statliga ministerrådet.

Hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Genom ett tillägg till antidiskrimineringslagen 2016 stärktes skyddet av hbtq-personers rättigheter. Sexuell orientering och könsidentitet är förbjudna grunder för diskriminering. I Republika Srpska ändrades brottsbalken 2017 så att även hets mot någon med anledning av dennes könsidentitet numera är en specifik grund för åtal för hatbrott. Hbtq-personer är dock fortsatt utsatta. Organisationen *Sarajevo Open Center* dokumenterade ett hundratal fall av hatpropaganda, hatbrott och diskriminering under 2017. I familjelagstiftning på entitetsnivå ingår varken samkönade äktenskap eller partnerskap. Transpersoner saknar möjlighet att genomgå könskorrigeringar i landet och socialförsäkringssystemet står inte för några relaterade kostnader för en operation som genomgått utomlands. Det finns juridisk möjlighet för transpersoner att ändra namn och personnummer, dock saknas könskorrigering som giltigt skäl för ändring av personuppgifter i lagen.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Flyktingar har enligt lag rätt att söka asyl. Under tiden som säkerhetsministeriet behandlar ansökan har asylsökande rätt till uppehälle och skydd. 2015 års utlänningslag och 2016 års asyllag är i allt väsentligt i enlighet med internationell standard, men systemet lider av stor brist på kapacitet vilket visade sig när allt fler flyktingar och migranter 2018 sökte sig till landet eller passerade på genomresa mot EU. Hanteringen av frågan politiserades omedelbart med stora brister i samordning mellan stats-, entitets- och kantonnivå samt misstänkliggörande av flyktingarna och migranterna. Det politiska ledarskapet i Republika Srpska vägrade att

erbjuda något skydd i entiteten. UNHCR har kritiserat systemets brist på transparens samt rapporterat att asylsökande inte får tillgång till juridisk assistans och att det inte finns några klara kriterier för hur trovärdigheten av en asylsökandes berättelse ska bedömas.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning tillhör fortfarande de mest utsatta i landet. Personer med funktionsnedsättning exkluderas från det offentliga rummet och i kollektivtrafiken. Barn med funktionsnedsättning placeras alltför ofta på institution och har svårt att få tillgång till lagstadgad skolundervisning. Sociala och medicinska inrättningar är dåligt anpassade. Antidiskrimineringslagen har genom ett tillägg introducerat funktionsnedsättning som olaglig grund för diskriminering. Landet rekommenderas av FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning att stärka skyddet för kvinnor och tvångsintagna med funktionsnedsättning. Dessa har det svårast på arbetsmarknaden oavsett typ av nedsättning. Arbetsgivarna prioriterar krigsveteraner med funktionsnedsättning – en grupp som främst består av män.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Bosnien och Hercegovina

Sverige verkar för stärkt skydd av de mänskliga rättigheterna i landet inom ett antal fokusområden såsom anti-diskriminering, jämställdhet, hbtq-personers rättigheter, yttrandefrihet, rätten till en tillfredsställande levnadsstandard.

Sverige ger ett omfattande stöd till *International Commission on Missing Persons* för att identifiera saknade efter kriget 1992–1995. Stöd ges även till *Civil Rights Defenders* för arbete bland annat mot hatbrott. Sverige stödjer även organisationerna *CIN* och *Buka* för oberoende journalistik, inklusive korruptionsbevakning. *Mine Action Group* bedriver med medel från bland andra Sverige minröjning i landet vilket bidrar till förbättrad levnadsstandard och rörelsefrihet.

Ett omfattande arbete för att bekämpa våld mot kvinnor bedrivs med UN Women, de lokala jämställdhetsinstitutionerna och civilsamhället.

Förutom stöd till ett starkare socialt skyddsnät ingår att stärka kvinnors rättssäkerhet i brottmål, bland annat genom utbildning i jämställdhet av domarkåren och jämställdhetsanalys av domstolsprocesser.

Inom utvecklingsprogrammet IPA II fokuserar EU sitt stöd på att stärka enskildas tillgång till rättvisa, förbättra effektiviteten i rättsväsendet samt bekämpa korruption och organiserad brottslighet. Även yttrandefrihet, kvinnors rättigheter, hbtq-personers och minoriteters rättigheter är centrala frågor. Under 2016–2017 beviljades närmare 1,7 miljoner euro från *European Instrument for Democracy and Human Rights* för fem projekt för kvinnors, romers och barns rättigheter samt medierapportering om mänskliga rättigheter.

I den senaste granskningen av Bosnien och Hercegovina 2014 i FN:s universella granskningsmekanismen (UPR) gav Sverige rekommendationer som bland annat berörde hbtq-personers rättigheter och om ett förbud mot barnaga i alla delar av landet.

VIII. Ratificering av centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 1995 respektive år 2001.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2012.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1993.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2002.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2008.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1993. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2003. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2002.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2010.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2012.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* ratificerades år 1993. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1993.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2002 men sedan 2013 finns ett bilateralt immunitetsavtal med USA som förhindrar att länderna utlämnar varandras medborgare till domstolen utan bådas medgivande.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)* ratificerades år 2002.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*, ratificerades år 2000.

Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages*, ratificerades år 2010.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen), *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, ratificerades år 2013.